

آیین‌نامه

ساماندهی عشایر

شماره: ۱۸۶۸۸ت۳۳۴۶۷هـ

تاریخ: ۱۳۸۴.۰۳.۲۹

وزارت جهاد کشاورزی - وزارت کشور - سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور
هیأت وزیران در جلسه مورخ ۱۳۸۴.۱۰.۱۴ بنا به پیشنهاد مشترک شماره ۲۰۷۸۳.۰۱۱ مورخ ۱۳۸۳.۱۱.۱۴ وزارتخانه‌های کشور، جهاد کشاورزی و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و به استناد اصل یکصد و سی و هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران،
آیین‌نامه ساماندهی عشایر را به شرح زیر تصویب نمود:

آیین‌نامه ساماندهی عشایر

ماده ۱- در این آیین‌نامه اصطلاحات زیر در معانی مشروح مربوط به کار می‌روند:

الف - عشایر کوچنده: به مردمی گفته می‌شود که حداقل سه ویژگی زیر را داشته باشند:

۱- ساخت اجتماعی قبیله‌ای

۲- اتکای معاش به دامداری

۳- شیوه زندگی شبانی مبتنی بر کوچ

ب - بیلاق یا سردسیر: محدوده زیست و قلمرو جغرافیایی که عشایر، تمام یا قسمتی از فصول بهار و تابستان را در آن می‌گذرانند.

پ - قشلاق یا گرمسیر: محدوده زیست و قلمرو جغرافیایی که عشایر، تمام یا قسمتی از فصول پاییز و زمستان را در آن می‌گذرانند. ت - میانبند: به گذرگاهها و اطرافگاههای موقت در مسیرهای کوچ بین بیلاق و قشلاق اطلاق می‌گردد.

ث - کوچ عشایری: عبارت است از حرکت خانوارهای عشایری از نقطه‌ای به نقطه دیگر با هدف استفاده از مراتع برای چرای دام که معمولاً با همه اعضای خانوار، باروبنه، سرپناه قابل حمل و همراه با ایل، طایفه یا رده‌هایی از آن انجام می‌گردد. کوتاه یا بلند بودن مسیر کوچ تغییری در مفهوم کوچ نمی‌دهد.

ج - مسیر کوچ: به خط سیر کوچ حداقل کوچکترین رده ایلی از بیلاق به قشلاق و بالعکس اطلاق می‌گردد.

چ - زیست بوم عشایری: محدوده‌ای از سرزمین و قلمرو رده‌های ایلی که علی‌الاصول شامل بیلاق، قشلاق و مسیر بین این دو باشد.

ح - کانون اسکان عشایری: به محدوده‌ای از زیست بوم اطلاق می‌گردد که براساس نتایج مطالعات سازمان امور عشایر دارای منابع، امکانات و استعدادهای لازم برای ایجاد اشتغال و اسکان عشایر باشد. این کانونها به‌عنوان یکی از واحدهای برنامه‌ریزی برای ساماندهی عشایر به دو نوع شامل کانون توسعه هدایتی (برنامه‌ریزی شده) و کانونهای توسعه اسکان خودجوش تقسیم می‌شوند.

خ - سامان عرفی عشایر: سامان عرفی به محدوده‌ای از اراضی مرتعی اطلاق می‌شود که از گذشته مورد بهره‌برداری تعداد مشخصی از خانوارهای عشایر قرار گرفته و عرفاً دارای حق بهره‌برداری از آن می‌باشند.

د - سامانه عشایری: به محدوده‌ای که در برگیرنده چند سامان عرفی باشد گفته

می‌شود. گنجایش مطلوب هر سامانه حدود ۵۰ خانوار و حداقل آن در شرایط استثنایی ۲۰

خانوار می‌باشد که این ظرفیت، امکان برنامه‌ریزی سامانه را همانند برنامه‌ریزی در واحد جغرافیایی مثل حوزه آبریز و واحدهای تقسیمات سیاسی مثل روستا مهیا می‌نماید.

ذ - حداقل خدمات مورد نیاز عشایر: مجموعه‌ای از امکانات، ابزار و وسایل، فعالیتهای عمرانی، آموزشی، پرورشی، بهداشتی، ترویجی و فرهنگی که توسط دستگاههای اجرایی مختلف تعریف و به جامعه عشایری ارایه می‌شود.

ر - خدمات ثابت: آن دسته از فعالیتهای و خدمات که در مراکز ثابت امکان انجام و ارایه دارند و اندازه، حجم، شکل، کیفیت و سایر مشخصات آنان به گونه‌ای نیست که بتوان این خدمات را به صورت سیار ارایه نمود.

ز - خدمات سیار: به فعالیتهایی اطلاق می‌گردد که با مراجعه به خانوار و یا محل استقرار عشایر ارایه می‌گردد.

ژ - آستانه برخورداری: حداقل شرایط لازم برای ارایه نوعی از خدمات.

س - آستانه دسترسی: فاصله بین محل استقرار تا نزدیکترین محل ارایه نوعی از خدمت.

ش - ساماندهی عشایر: عبارت است از سازوکارهایی که از طریق تأمین معیشت و امنیت اقتصادی و همچنین ارتقای شاخصهای توسعه انسانی این جامعه - در حد میانگین جامعه روستایی کشور - که در دویخش حمایت از اسکان و ساماندهی کوچ صورت می‌گیرد.

ص - حمایت از اسکان عشایر داوطلب: عبارت است از ارایه خدمات و اقدامات برای اسکان عشایر که موجب حفظ، بهبود و توسعه فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی و خصوصا ایجاد اشتغال (کار مولد) و احداث حداقل تاسیسات زیربنایی لازم و مسکن مناسب برای عشایر شده به گونه‌ای که منجر به کاهش درآمد عشایر اسکان یافته نسبت به قبل از اسکان نگردد.

ض - ساماندهی کوچ: عبارت است از ارایه خدمات حین کوچ و ایجاد زیرساختها و تاسیسات لازم و مناسب در مسیر کوچ و در اطرافگاهها به منظور تأمین نیازهای عشایر و تسهیل در امر کوچ.

ط - مراتع قطب مخالف اسکان: مراتعی که در نقطه مقابل محل اسکان عشایر قرار داشته و حقوق بهره‌برداری آن متعلق به عشایر داوطلب اسکان است. به عنوان مثال اگر عشایری علاقمند به اسکان در محدوده مراتع قشلاقی خود باشند، مراتع بیلاقی ایشان به عنوان مراتع قطب مخالف اسکان تلقی می‌گردد. ماده ۲- ساماندهی عشایر براساس راهبردهای زیر صورت خواهد گرفت:

الف - اسکان عشایر داوطلب، برنامه‌ریزی و حمایت از آن.

ب - ساماندهی عشایر کوچنده.

ماده ۳- مطالعات امکان سنجی و برنامه‌ریزی برای اسکان عشایر داوطلب در کانونهای توسعه به صورت متمرکز (ملی) توسط وزارت جهاد کشاورزی (سازمان امور عشایر ایران) انجام خواهد شد. تعیین نقاط مناسب برای اسکان عشایر داوطلب، پس از کسب نظر شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان (کارگروه آمایش و محیط زیست) در کمیسیونی متشکل از نمایندگان تام‌الاختیار وزارتخانه‌های کشور، مسکن و شهرسازی، نیرو و جهاد کشاورزی، سازمان حفاظت محیط زیست، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، سازمان امور عشایر ایران و دفتر امور مناطق محروم کشور با مسؤولیت وزارت جهاد کشاورزی تصویب و جهت اجرا ابلاغ می‌گردد. دبیرخانه کمیسیون در سازمان امور عشایر ایران خواهد بود.

تبصره - مطالعات تفصیلی - اجرایی و برنامه‌ریزی، توسط امور عشایر استانها و در صورت لزوم سازمان امور عشایر ایران انجام می‌گیرد. دستورالعملهای مورد نیاز جهت اجرای مفاد این تبصره توسط سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و با مشارکت دستگاههای اجرایی ذی‌ربط تهیه و ابلاغ خواهد شد.

ماده ۴- حمایت از عشایر داوطلب اسکان با استفاده از نتایج مطالعات انجام شده و برنامه راهبردی توسعه جامع مناطق عشایری در دو زمینه اسکان در کانونهای خودجوش دارای قابلیت توسعه و کانونهای هدایتی انجام می‌شود.

ماده ۵- کلیه دستگاههای اجرایی ذی‌ربط موظفند در تنظیم بودجه سنواتی و تدوین اهداف کمی برنامه‌های کوتاه مدت و میان مدت با اختصاص اعتبارات متناسب با جمعیت عشایر، نسبت به انجام وظایف مربوط به حوزه مسؤولیت خود در قبال مناطق عشایری اقدام نمایند. مسؤولیت نظارت بر حسن اجرای این امر به عهده سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور می‌باشد.

ماده ۶- سازمان امور عشایر ایران موظف است به طور سالانه فهرست مراکز جمعیتی عشایر اسکان یافته‌را تهیه و به وزارت کشور اعلام نماید. وزارت کشور موظف است حداکثر ظرف شش ماه پس از وصول فهرست، نسبت به شناسایی و انطباق آن با قانون تقسیمات کشوری اقدام نماید.

ماده ۷- تشکلهای مردمی و غیردولتی مرتبط با فعالیتهای تولیدی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی عشایر، توانمندسازی جوامع محلی و بومی و حفاظت از محیط زیست با ارایه کمکهای فنی و اعتباری در مناطق عشایری، توسط دستگاههای اجرایی و سازمانهای ذی‌ربط مورد حمایت قرار خواهند گرفت.

ماده ۸- وزارتخانه‌های جهاد کشاورزی و نیرو مکلفند به منظور تسریع در ساماندهی به اسکان عشایر داوطلب، میزان متناسبی از اراضی موات و مراتع ملی متعلق به دولت در پایاب سدهای ساخته شده و یا در دست احداث را با تأمین آب مورد نیاز در جهت اجرای این آیین‌نامه به عشایر اختصاص دهند.

ماده ۹- نرخ کارمزد تسهیلات بانکی به میزان حداقل و بخشودگی یا معافیت‌های مالیاتی معادل حداکثر معمول در مناطق توسعه نیافته و کمتر توسعه یافته در کانونهای اسکان عشایر لحاظ خواهد شد.

ماده ۱۰- برای بازشناسی و پالایش آمار عشایر کوچنده از اشکال و انواع دیگر زندگی عشایری، در آغاز برنامه چهارم توسعه، مرکز آمار ایران، آمارگیری یا سرشماری بازشناسی عشایر را انجام دهد. اعتبار مورد نیاز برای انجام سرشماری را سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور تأمین و تخصیص خواهد داد.

ماده ۱۱- ساماندهی عشایر کوچنده شامل ساماندهی کوچ، ایجاد اشتغال پایدار، ارتقای شاخصهای برخورداری و خدمات عمرانی و زیربنایی می‌باشد.

تبصره ۱- ساماندهی کوچ شامل تدوین و تنظیم تقویم کوچ، نظارت بر نحوه چرای دام، تأمین آب شرب، خدمات آموزشی، فرهنگی و بهداشتی - درمانی، خدمات دامپزشکی، کمک به تأمین علوفه، حفظ امنیت در استقرارگاههای بیلاقی و قشلاقی، ایل راهها و مسیرهای کوچ، مرمت و نگهداری ایل راهها، ایجاد تاسیسات لازم برای ارایه خدمات حین کوچ و تجهیز مسیرهای کوچ می‌باشد.

تبصره ۲- ایجاد اشتغال پایدار برای عشایر کوچنده شامل:

۱- شناسایی اراضی موات و مراتع مستعد تغییر کاربری در عرصه سامانهای عرفی و قلمرو عشایر به منظور واگذاری قطعی به عشایر جهت اجرای طرحهای مرتع‌داری، تولیدی و تأمین تسهیلات بانکی مورد نیاز.

۲- آموزش، ترویج و تأمین تسهیلات بانکی مورد نیاز مربوط به نحوه احیا، اصلاح و بهره‌برداری از مراتع، زراعت، باغبانی و روشهای نوین دامپروری و پرواربندی،

توسعه بیمه دام عشایر و خدمات بهداشت دام و دامپزشکی و تعاونیهای عشایری و سایر تشکلهای غیردولتی عشایری برای اجرای مفاد این تبصره در اولویت خواهند بود.

۳- اجرای طرحهای تجهیز منابع آب و خاک و حمایت از اجرای طرحهای توسعه زراعت،

باغداری وسایر فعالیتها (پرورش ماهی، کشت و فرآوری گیاهان دارویی و صنایع دستی) جهت تنوعبخشی به اقتصادعشایر.

۴- اجرای طرحهای جامع گردشگری طبیعی به عنوان اشتغال پایدار.

تبصره ۳- به منظور ارتقای شاخصهای توسعه انسانی در جامعه عشایر کوچنده، اقدامات زیر صورت می‌گیرد:

۱- ارتقای شاخص برخورداری از آموزش رسمی با ایجاد و توسعه آموزشگاهها به صورت ثابت و سیار ونیمه سیار در دوره‌های تحصیلی مورد نیاز و ایجاد و توسعه آموزشگاههای شبانه‌روزی در مراکز جمعیتی عشایر و نیز ایجاد ساختار تشکیلاتی و فناوری متناسب برای آموزشهای نیمه حضوری و از راه دور.

۲- ارتقای دانش فنی و مهارتها در جامعه عشایری از طریق ارائه آموزشهای فنی - حرفه‌ای، صنایع مرتبط با بخش کشاورزی و ایجاد تاسیسات و تجهیز مراکز آموزش و ترویج در مناطق عشایری.

۳- ارتقای شاخصهای بهداشتی از طریق آموزش و ترویج، توسعه خدمات بهداشتی - درمانی، بیمه وخدمات اجتماعی در مناطق بیلاقی، قشلاقی و مسیر کوچ.

۴- تأمین کالاهای اساسی، نهاده‌های تولیدی مورد نیاز عشایر در محل استقرارشان در بیلاق و قشلاق.

۵- تأمین سوخت مورد نیاز عشایر در محدوده دسترسی مناسب نسبت به محل استقرار آنان.

۶- احداث، تکمیل، نگهداری و مرمت ایل راههای عشایری.

۷- ایجاد مراکز آموزشی، بهداشتی - درمانی، فرهنگی، پست و مخابرات، پاسگاه

نیروی انتظامی و پایگاه‌بسیج عشایری در محدوده استقرار بیلاقی و قشلاقی عشایر.

ماده ۱۲- هماهنگی بین دستگاههای ذی‌ربط در استانهای عشایری برای اجرای برنامه ساماندهی، رعایت اولویت‌بندی و زمان‌بندی اقدامات و نیز بهبود و استمرار خدمات رسانی به عشایر به عهده استانداران استانهای ذی‌ربط می‌باشد.

ماده ۱۳- شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان مکلف است بخشی از اعتبارات دستگاههای اجرایی ذی‌ربط را حداقل به تناسب جمعیت و نیازهای جامعه عشایری استان به ارائه خدمات و اجرای طرحهای عمرانی مورد نیاز عشایر اختصاص دهد.

ماده ۱۴- اصلاح، بهبود و تقویت ساختار تشکیلاتی سازمان امور عشایر ایران، متناسب با اساسنامه، ویژگیهای خاص جامعه عشایری و قطبهای کوچ و استقرار عشایر، به منظور اجرای تکالیف، وظایف ومسئولیتهای قانونی این سازمان در ساماندهی عشایر برای افزایش اثربخشی فعالیتها و ارتقای شاخصهای توسعه در جامعه عشایری.

تبصره - وزارت جهاد کشاورزی نسبت به بررسی و اصلاح ساختار سازمان امور عشایر اقدام نموده وپیشنهادهای لازم را به سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور ارائه می‌نماید.

ماده ۱۵- با توجه به محرومیت مضاعف مناطق عشایری، تخصیص یارانه‌های مناسب، استفاده از اعتبارات مربوط به مناطق کمتر توسعه یافته و ردیفهای خاص - علاوه بر اعتبارات ملی و استانی دستگاهها- برای اجرای برنامه ساماندهی عشایر اولویت دارد.

ماده ۱۶- هماهنگی به منظور نیازسنجی و انجام وظایف مندرج در جدول پیوست این آیین‌نامه(برنامه‌ای و سنواتی) توسط دستگاههای ذی‌ربط در مناطق عشایری به عهده وزارت جهاد کشاورزی (سازمان امور عشایر ایران) می‌باشد.

ماده ۱۷- دستگاههای اجرایی ذی‌ربط موظف هستند گزارش عملکرد خود را به طور سالانه تهیه و به شورای عالی عشایر منعکس نمایند. " دبیرخانه شورای عالی عشایر " - مستقر در سازمان امور عشایر - وظیفه‌پیگیری تهیه گزارشها را به عهده دارد.

ماده ۱۸- این آیین‌نامه از تاریخ ابلاغ لازم‌الاجرا خواهد بود.

محمدرضا عارف - معاون اول رییس‌جمهور

